

**КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ДЛЯ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ: КРИТЕРІЇ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ**

Коваленко О. В.¹, д.е.н., зав. відділу,
<https://orcid.org/0000-0001-8364-3316>

Яценко Л. О.¹, к.е.н., с.н.с.,
<https://orcid.org/0000-0002-4893-8191>

¹Інститут продовольчих ресурсів НААН, м. Київ, Україна

<https://doi.org/10.31073/foodresources2021-16-24>

Предмет дослідження – теоретико-методологічні та практичні засади управління конкурентоспроможністю галузей харчової промисловості, спрямованого на сталий розвиток економіки. **Метою** статті є обґрунтування взаємозв'язку конкурентоспроможності галузей харчової промисловості зі стратегічним спрямуванням на сталий розвиток, оцінка рівня конкурентоспроможності основних галузей харчової промисловості, виявлення критеріїв та напрямів підвищення конкурентоспроможності підприємств галузі як основи забезпечення сталого розвитку економіки. **Методика дослідження.** Для досягнення мети дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи: діалектичний і логічний – для узагальнення наукових засад забезпечення сталого розвитку галузей і підприємств економіки; системного аналізу – для обґрунтування напрямів підвищення конкурентоспроможності для реалізації засад сталого розвитку; економіко-статистичний – для обробки статистичних даних та оцінки конкурентоспроможності підприємств і галузей; графічний – для узагальнення і наочного представлення інформації. **Результати дослідження.** Запропоновано методичний підхід, за допомогою якого ідентифіковано критерії підвищення конкурентоспроможності галузей харчової промисловості у взаємозв'язку зі стратегічними напрямами сталого розвитку економіки України. Виявлено потенційно конкурентоспроможні торгові марки в окремих галузях з виробництва харчової продукції. Обґрунтовано, що підтримання конкурентоспроможного рівня галузей харчової промисловості на внутрішньому та зовнішньому ринку, спрямованого на стратегічне забезпечення сталого розвитку економіки, потребує від виробників розширення асортименту продукції та постійного підвищення її якості, впровадження нових, ресурсозберігаючих технологій, забезпечення власного виробництва сировинними ресурсами. Основне навантаження в цьому напрямі нині лягає на великі агропродовольчі підприємства, які мають відповідні фінансові та кадрові ресурси, а також стратегічне бачення майбутнього вітчизняної економіки та свого місця у ньому. **Сфера застосування результатів.** Результати досліджень мають науково-практичний характер і можуть бути використані науковцями у подальших дослідженнях конкурентоспроможності. Вони можуть слугувати джерелом довідкової інформації й використані економістами, спеціалістами підприємств харчової та переробної промисловості, фахівцями органів влади, науковими працівникам, викладачами, аспірантами і студентами вищих навчальних закладів.

Ключові слова: конкурентоспроможність, сталий розвиток, харчова промисловість, критерії, напрями розвитку

COMPETITIVENESS OF THE FOOD INDUSTRY FOR SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT: CRITERIA AND DIRECTIONS FOR INCREASING

Olha Kovalenko¹, D-r of Sciences, Economics, Head of Department,
<https://orcid.org/0000-0001-8364-3316>

Liudmyla Yashchenko¹, PhD, Economics, Sen. Res.
<https://orcid.org/0000-0002-4893-8191>

¹Institute of Food Resources of NAAS, Kyiv, Ukraine

<https://doi.org/10.31073/foodresources2021-16-24>

Subject of research is theoretical, methodological and practical foundations for managing the competitiveness of the food industry, aimed at sustainable development of the economy. **Purpose of the article** is to substantiate the relationship between the competitiveness of the food industry with a strategic focus on sustainable development, to assess the level of competitiveness of the main branches of the food industry, identify criteria and directions for increasing the competitiveness of enterprises in the industry as the basis for ensuring sustainable development of the economy. **Research methods.** To achieve the goal of the study, general scientific and special methods were used: dialectical and logical – to generalize the scientific foundations of ensuring sustainable development of industries and enterprises of the economy; system analysis – to substantiate the directions of increasing competitiveness for the implementation of the principles of sustainable development; economic and statistical – for processing statistical data and assessing the competitiveness of enterprises and industries; graphic – for generalization and visual presentation of information. **Results of the research.** A methodological approach is proposed, with the help of which the criteria for increasing the competitiveness of the food industry in relation to the strategic directions of sustainable development of the Ukrainian economy are identified. Potentially competitive trade marks in selected food industries are identified. It is substantiated that maintaining the competitive level of the food industry in the domestic and foreign markets, aimed at strategically ensuring sustainable development of the economy, requires manufacturers to expand the range of products and constantly improve their quality, introduce new, resource-saving technologies, and provide their own production with raw materials. The main burden in this direction now falls on large agri-food enterprises that have the appropriate financial and human resources, as well as a strategic vision of the future of the domestic economy and their place in it. **Scope of the results.** The research results are of a scientific and practical nature and can be used by scientists in further studies of competitiveness. They can serve as a source of reference information and are used by economists, specialists from food and processing industries, government officials, researchers, teachers, graduate students and students of higher educational institutions.

Keywords: competitiveness, sustainable development, food industry, criteria, development directions

Постановка проблеми. Глобальними орієнтирами сьогодення для всього людства, визначеними і затвердженими на Саміті ООН у 2015 році, є досягнення Цілей Сталого Розвитку (ЦСР). Зазначені орієнтири стали основою для розроблення національної системи ЦСР (17 цілей, 86 завдань національного розвитку та 172 показники для їх моніторингу), яка має забезпечити міцну основу для подальшого планування розвитку України та моніторингу стану досягнення згаданих цілей [1].

У 2017 році Україна приєдналася до Декларації ОЕСР про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства, невід'ємною частиною якої є Керівні принципи щодо відповідального ведення бізнесу: забезпечення захисту прав людини; зайнятості населення; охорони навколишнього природного середовища; розкриття інформації щодо діяльності суб'єктів господарської діяльності; боротьба з доходами одержаними

злочинним шляхом; захист інтересів споживача, розвиток науки і техніки, захист конкуренції та прозорості оподаткування [2].

Згадані Цілі і Принципи є основою для побудови Концептуальної моделі забезпечення сталого розвитку українських підприємств. Згідно з цією моделлю діяльність кожного підприємства має бути спрямована на досягнення Цілей сталого розвитку, а самі підприємства мають прагнути, щоб у своїй діяльності дотримуватись Принципів соціальної відповідальності [3].

Зазначені положення є особливо важливими в умовах низької фінансової спроможності більшості громадян України, за яких забезпечити доступність збалансованого харчування на рівні науково обґрунтованих норм для всіх верств населення (що є завданням Цілі 2) можливо завдяки досягненню конкурентоспроможних позицій агропродовольчої сфери, в структурі якої невід'ємною складовою є харчова промисловість. Орієнтирами сталого розвитку для цієї галузі в документі визначено: необхідність технологічного переоснащення та модернізація виробництва на засадах підвищення їх енергоефективності, забезпечення дотримання екологічних норм, міжнародних стандартів якості продовольства та харчової сировини, а також гарантування продовольчої безпеки держави. Очевидно, що конкурентоспроможність є одним з основних факторів і передумов переходу галузі до стійкого стану, що в кінцевому підсумку сприятиме сталому розвитку. Тому виявлення напрямів і засобів підвищення конкурентоспроможності харчової промисловості у взаємозв'язку з Цілями сталого розвитку економіки є актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Конкурентоспроможність аграрного сектора є предметом дослідження багатьох вітчизняних авторів: Зіновчука В.В., [4], Кропивка М.Ф. [5], Маліка М.Й. [6], В.Я. Месель-Веселяка [7], Рябоконя В.П. [8], П. Т. Саблука [9], М.П. Сичевського [10] та інших. Чим далі більше уваги в наукових публікаціях приділяється проблематиці сталого розвитку. Зокрема, це питання є предметом досліджень Зінчук Т.О. [11], Кісіля М.І. [12], Лупенка Ю.О. [13], Маліка М. Й. [14], Славова В.П. [15], Хвесика М.А. [16], Шубравської О.В. [17] та ін. У працях згаданих вчених обґрунтовуються базові пріоритети забезпечення функціонування продовольчої сфери та конкурентоспроможності аграрних підприємств на основі концепції сталого розвитку як однієї з основних парадигм сучасного суспільства, підкреслюється, що власні ресурси є найбільш адекватною основою для сталого розвитку національного господарства, а їх перетворення у продуктивний капітал є необхідним процесом для забезпечення сталого розвитку України. Проте, незважаючи на чисельні наукові доробки, питання пошуку нових шляхів забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості вимагає подальших досліджень і поглибленого аналізу в контексті сталого розвитку.

Мета дослідження – здійснити оцінку рівня конкурентоспроможності основних галузей харчової промисловості, виявити критерії та напрями підвищення конкурентоспроможності підприємств галузі як основи забезпечення сталого розвитку економіки.

Виклад основних результатів дослідження. Питання сталого розвитку нині стали головними в сучасній економічній науці, оскільки без них реальне досягнення гідного життя, вирішення стратегічних проблем розвитку економіки, в тому числі й досягнення продовольчої безпеки країни, стає неможливим. Найбільш вагомим результатом у забезпеченні конкурентоспроможності економіки країни можна досягти, розвиваючи її на принципах сталого розвитку.

Щоб досягти конкурентних позицій на всіх напрямках виробничо-господарської діяльності, потрібні ретельний аналіз і готовність безупинно змінюватися в міру вдосконалення виробництва. Необхідна також інтеграція маркетингових комунікацій в усі функціональні підрозділи підприємств для взаємного посилення різноспрямованих зусиль

в управлінні окремими структурними одиницями, забезпеченні підвищення сукупної ефективності та максимального задоволення потреб споживачів.

Ефективність виробництва забезпечує конкурентоспроможність, яка дозволяє отримувати більшу віддачу від використаних ресурсів або, при зменшенні їх витрачання, зберігати постійний обсяг випуску високоякісної продукції. В результаті вдосконалення виробництва підприємства або наближаються до конкурентних позицій або випереджають конкурентів.

Однією з проблем та одночасно перспектив харчової промисловості є розвиток власної виробничої бази, яка б максимально задовольняла потреби внутрішнього та зовнішнього ринків у харчових продуктах. Критеріями її оцінки в дослідженні визначено частки забезпечення внутрішнього споживання, а також внутрішнього споживання та експорту власним виробництвом. Перший показник розраховується як відношення обсягів виробництва до обсягів внутрішнього споживання у відсотках; другий – як відношення обсягів виробництва до обсягів внутрішнього споживання і експорту й показує, на скільки відсотків внутрішнє споживання і експорт разом забезпечені власним виробництвом. Значення індикаторів, вищі за 100%, свідчать, що галузь є конкурентоспроможною. Ці показники також встановлюють потенційну залежність від імпорту. У цьому випадку значення показників визначається на рівні меншому за 100%.

Галузі харчової промисловості по різному забезпечують продовольчий ринок своєю продукцією. Впродовж 2012–2019 років відсоток забезпечення внутрішнього споживання і експорту м'ясною продукцією зростає (рис. 1).

Рис. 1. Відсоток забезпечення внутрішнього споживання та експорту м'ясної продукції власним виробництвом

Джерело: дані Держстату, Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України

Для підприємств молочної галузі існує проблема низького забезпечення власним виробництвом внутрішнього споживання та експорту. Впродовж 2012–2019 років цей відсоток знижувався і продовжує знижуватися в даний час, що підвищує імпортозалежність країни за цією продукцією (рис. 2).

Рис. 2. Відсоток забезпечення внутрішнього споживання та експорту молочної продукції власним виробництвом

Джерело: дані Держстату, Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України

Необхідність нарощування виробництва молочної продукції для забезпечення внутрішнього споживання та експорту нині є комплексною проблемою сталого розвитку галузі і основним напрямом розвитку її підприємств.

Цукрова галузь повністю забезпечувала потреби внутрішнього та зовнішнього ринку й у 2016–2019 роках була конкурентоспроможною за визначеними критеріями. Критичними для галузі були 2013 та 2015 роки (рис. 3).

Рис. 3. Відсоток забезпечення внутрішнього споживання та експорту цукру власним виробництвом

Джерело: дані Держстату, Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України

Цукрова галузь має значний потенціал для розвитку. Перспективним напрямом галузі є подальше нарощування експортного потенціалу.

Важливим аспектом виробничої діяльності є недостатня завантаженість виробничих потужностей харчових підприємств. Відсоток завантаження коливається від 59,1% до 72,3%, при оптимальному значенні – 80% (рис. 4). При відповідному стимулюванні попиту як на мікро-, так і на макрорівні є можливість довести цей відсоток до оптимального рівня.

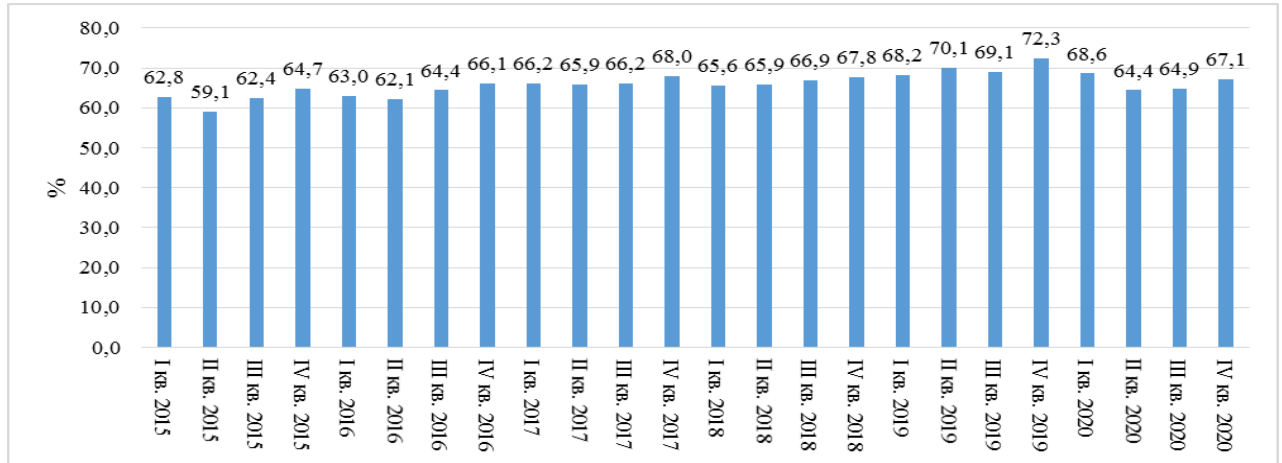

Рис. 4. Відсоток завантаженості виробничих потужностей у харчовій промисловості
Джерело: Дані Держстату, розділ Макроекономічна статистика, Очікування промислових підприємств щодо перспектив розвитку їх ділової активності за видами економічної діяльності та основними промисловими групами

Аналіз витрат підприємств харчової промисловості демонструє їх стрімке зростання в динаміці. Разом з тим, підприємствам м'ясної та цукрової галузей вдалося їх знизити у 2019 році порівняно з 2018 роком на 7% та 14% відповідно за рахунок зниження матеріальних витрат (табл. 1).

Таблиця 1

Витрати на виробництво основних харчових продуктів

Рік	Витрати на виробництво продукції (товарів, послуг), млрд грн	Частка витрат у загальній структурі витрат виробництва, %				
		матеріальні витрати та витрати на оплату послуг, використаних у виробництві	витрати на амортизацію	витрати на оплату праці	відрахування на соціальні заходи	інші витрати
1	2	3	4	5	6	7
Виробництво м'яса та м'ясних продуктів						
2012	27,0	89,1	2,2	6,2	2,2	0,3
2013	29,4	88,2	2,3	6,8	2,4	0,2
2014	29,3	89,4	2,3	5,8	2,1	0,5
2015	38,7	91,2	2,0	5,0	1,7	0,2
2016	38,8	90,8	2,1	5,6	1,2	0,3
2017	70,8	90,8	1,9	5,8	1,2	0,3
2018	79,3	89,7	2,0	6,7	1,4	0,2
2019	77,1	86,1	3,1	8,7	1,9	0,2
Виробництво молочних продуктів						
2012	26,7	87,3	2,9	7,1	2,5	0,2
2013	31,0	88,5	2,8	6,3	2,2	0,2
2014	31,0	88,1	3,1	6,4	2,3	0,2
2015	36,6	89,3	3,1	5,6	1,9	0,1
2016	39,4	89,3	3,1	6,2	1,3	0,2
2017	54,5	90,0	2,4	6,2	1,3	0,2
2018	60,1	88,8	2,5	7,1	1,5	0,2
2019	62,1	87,4	2,6	8,1	1,7	0,2
Виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів						
2012	15,3	75,6	3,4	14,9	5,4	0,6

2013	16,5	76,7	3,9	14,0	4,9	0,5
2014	16,8	77,2	4,5	13,0	4,6	0,8
2015	22,1	81,7	3,6	10,7	3,5	0,5
2016	21,8	81,0	3,4	12,4	2,7	0,5
2017	22,7	77,0	2,7	16,1	3,6	0,7
2018	26,9	75,6	3,3	16,7	3,6	0,7
2019	30,3	73,9	3,7	17,7	3,8	0,9
Виробництво цукру						
2012	7,6	84,4	3,9	8,1	2,9	0,7
2013	6,9	85,8	3,2	7,6	2,7	0,7
2014	8,7	88,1	3,3	6,0	2,1	0,6
2015	9,1	88,7	3,2	5,7	1,8	0,7
2016	9,1	87,8	4,2	6,2	1,3	0,5
2017	12,1	85,0	4,3	8,6	1,7	0,4
2018	12,2	81,8	5,6	10,1	2,0	0,5
2019	10,5	77,1	10,0	10,2	2,0	0,6

Джерело: Дані Держстату

Найбільша частка витрат в усіх галузях у 2012 – 2019 роках припадала на матеріальні витрати: у м'ясопереробній галузі вона змінювалася від 86,1% до 91,2%; у молокопереробній – від 87,3% до 90,0%; у хлібопекарській – від 73,9% до 81,7%; у цукровій – від 77,1% до 88,7%. Водночас галузям притаманні певні особливості щодо розподілу витрат. Наприклад, на підприємствах хлібопекарської галузі значна частка витрат припадала на оплату праці, яка змінювалася від 10,7% до 17,7%; на підприємствах цукрової галузі у 2019 році значною, і найвищою серед усіх галузей, була частка витрат на амортизацію – 10%.

Витрати підприємств безпосередньо впливають на ціни харчової продукції. На підприємствах м'ясної, молочної та хлібоперкарської галузей у 2013–2019 роках ціни виробників зростали, а в цукровій галузі – знижувалися (табл. 2).

Таблиця 2

Індекс цін виробників харчової продукції (грудень до грудня попереднього року)

Вид діяльності	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Виробництво м'яса та м'ясних продуктів	131,4	122,4	109,8	129,0	103,5	100,2	102,7
Виробництво молочних продуктів	109,3	130,0	124,5	118,3	109,8	108,8	106,5
Виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів	126,4	144,3	107,8	117,5	114,7	106,8	109,9
Виробництво цукру	112,1	169,7	102,8	91,9	92,8	96,2	159,6

Джерело: Дані Держстату

За допомогою кореляційного аналізу з'ясовано, що на підвищення цін у м'ясній, молочній та хлібоперкарській галузях найбільше впливало зростання матеріальних витрат (витрати на сировину, матеріали, закуплені напівфабрикати та комплектуючі вироби, придбані у сторонніх організацій паливо і енергія, тара, будівельні матеріали, запасні частини, використані в операційній діяльності підприємства).

Зменшення цін на продукцію цукрової галузі безпосередньо залежить від зростання витрат на амортизацію, тобто витрат на оновлення основних засобів (придбання, ремонт, реконструкція, модернізація та ін.). Коефіцієнт зносу на окремих підприємствах цукрової галузі становить близько 80%, що свідчить про високий рівень використання застарілого обладнання.

Скоротити витрати на підприємствах з виробництва м'яса та м'ясних продуктів, молочних продуктів, виробництва хліба, хлібобулочних і борошняних виробів можливо шляхом: перегляду контрактів або зміни постачальників сировини; перегляду складових собівартості продукції, зокрема щодо сировини та упаковки; організації власного виробництва сировини та упаковки (по можливості); запровадження ресурсозберігаючих технологічних процесів; удосконалення політики обліку сировини та інших ресурсів з метою мінімізації податкових платежів.

Вагомим фактором виробництва харчових продуктів є забезпечення їх належної якості. Оцінювання конкурентоспроможності за критерієм якості харчової продукції в дослідженні здійснювалося за допомогою інтегрального рейтингу «Фаворити Успіху» [18]. Цей рейтинг складається за оцінками трьох груп знавців: споживачів з низьким та середнім рівнем доходу (40%), споживачів з високим рівнем доходу (20%), експертів (40%). Якщо середній бал комплексного рейтингу оцінки якості харчових продуктів оцінюється на рівні вищому за 3, то галузь або підприємство вважаються конкурентоспроможними.

Якість виробів з курятини у 2019 році порівняно з 2018 роком трохи покращилася. Найбільш популярною торговою маркою стали «Наша ряба» і «Епікур» (табл. 3).

Таблиця 3

Оцінка якості торгових марок виробів з курячого м'яса за результатами рейтингового конкурсу "Фаворити Успіху" у 2018 та 2019 роках, бали

Торгова марка	2019 рік				2018 рік			
	Споживачі з низьким та середнім рівнем доходу	Споживачі з високим рівнем доходу	Експерти	Комплексний рейтинг	Споживачі з низьким та середнім рівнем доходу	Споживачі з високим рівнем доходу	Експерти	Комплексний рейтинг
Наша ряба	5,00	5,00	3,33	5,00	5,00	4,00	3,75	5,00
Епікур	0,73	3,33	5	3,42	-	-	-	-
Гаврилівські курчата	2,10	5,00	-	2,12	2,53	5,00	5	4,67
Чебатурочка	0,58	-	3,33	1,81	0,66	-	1,25	0,89
Пан Курчак	0,73	-	1,67	1,11	0,52	2,00	-	0,71
Курганський бройлер	0,23	3,33	-	0,88	0,22	-	-	0,10
Знатна курка	0,56	1,67	-	0,64	0,46	-	1,25	0,79
Золотко	0,53	1,67	-	0,63	0,56	-	-	0,26
Бершадські кури	0,24	-	-	0,11	0,10	1,00	2,5	1,44
Середній бал	1,189	2,222	1,481	1,747	1,256	1,500	1,719	1,732

Джерело: дані відкритого рейтингу народних переваг "Фаворити успіху". URL: <https://favor.com.ua/>

Якість молока за інтегральним рейтингом «Фаворити Успіху» у 2019 році знизилася на 0,456 бали. На ці зміни вплинули висновки експертів та споживачів з високим рівнем доходу. Найбільш популярними торговими марками молока були «Яготинське» і «Волошкове поле» (табл. 4).

Таблиця 4

**Оцінка якості торгових марок молока за результатами рейтингового конкурсу
"Фаворити Успіху" у 2018 та 2019 роках, бали**

Торгова марка	2019				2018			
	Спожи- вачі з низьки м та середні м рівнем доходу	Спожива- чі з високим рівнем доходу	Експерт и	Комплек- сний рейтинг	Спожи- вачі з низьки м та середні м рівнем доходу	Спожива- чі з високим рівнем доходу	Експерти	Комплекс- ний рейтинг
Яготинське	5,00	5,00	4,17	5,00	5,00	3,75	3,33	5,00
Волошкове поле	2,35	1,00	5	3,37	2,00	1,25	-	1,29
Простокваши- н	3,36	1,00	1,67	2,37	2,92	1,25	-	1,74
Молокія	2,64	1,00	1,67	2,06	2,32	-	3,33	2,77
Ферма	2,37	-	1,67	1,73	1,99	-	1,67	1,79
Слов'яночка	1,84	1,00	1,67	1,72	1,62	1,25	-	1,10
Селянське	3,05	-	0,83	1,66	2,77	2,50	3,33	3,60
Галичина	2,97	1,00	-	1,49	2,61	2,50	1,67	2,71
Біла лінія	1,57	1,00	-	0,89	1,26	5,00	3,33	3,47
На здоров'я	0,55	1,00	0,83	0,81	0,39	-	-	0,192
Злагода	0,53	1,00	0,83	0,80	0,76	2,50	1,67	1,80
Бурьонка	0,75	-	0,83	0,68	0,74	1,25	1,67	1,48
Органік мілк	0,23	1,00	0,83	0,67	0,25	-	1,67	0,94
Рудь	0,91	1,00	-	0,604	0,98	-	-	0,48
АМА	0,56	-	0,83	0,598	-	-	-	-
Заречье	0,85	1,00	-	0,578	0,60	1,25	-	0,60
Добриня	0,47	-	0,83	0,557	0,77	-	1,67	1,19
Хуторок	0,72	1,00	-	0,523	0,76	-	-	0,37
7я	0,16	-	0,83	0,424	0,15	-	-	0,073
Агуша	0,45	1,00	-	0,409	0,59	-	-	0,29
Гармонія	0,86	-	-	0,369	0,65	-	1,67	1,13
Лукавиця	0,35	1,00	-	0,364	0,36	2,50	-	0,79
Lactel	0,81	-	-	0,349	0,92	2,50	5	3,51
Добряна	0,77	-	-	0,330	0,77	-	1,67	1,19
Азорель	0,24	1,00	-	0,317	0,09	-	-	0,045
Любимчик	0,17	1,00	-	0,288	-	-	-	-
Весела Бурьонка	0,63	-	-	0,271	0,34	-	1,67	0,98
Фанні	0,63	-	-	0,270	0,37	-	-	0,180
Premiale	0,61	-	-	0,261	0,46	3,75	1,67	1,96
Білосвіт	0,40	-	-	0,172	0,28	1,25	-	0,44
Молочар	0,35	-	-	0,150	0,24	-	-	0,116
Молочна ріка	0,31	-	-	0,132	0,22	-	-	0,108
Славя	0,29	-	-	0,123	0,40	-	-	0,194
ЕтноПродукт	0,23	-	-	0,099	0,07	-	-	0,034
Степной	0,22	-	-	0,092	-	-	-	-

Кагма	0,21	-	-	0,089	0,16	-	-	0,077
Фаворит	0,20	-	-	0,088	0,10	-	-	0,049
Кринка	0,15	-	-	0,065	0,22	-	-	0,110
Марічка	0,14	-	-	0,060	0,05	-	-	0,025
Роменская	0,07	-	-	0,032	-	-	-	-
Угринівське молоко	0,06	-	-	0,027	0,16	-	-	0,078
<i>Середній бал</i>	0,952	0,512	0,549	0,647	0,904	0,855	0,922	1,103

Джерело: дані відкритого рейтингу народних переваг "Фаворити успіху". URL: <https://favor.com.ua/>

Оцінка якості хлібобулочних виробів в рейтингу «Фаворити Успіху» бере початок з 2019 року, тому порівняти у динаміці зміни якості цієї продукції неможливо. Проте можна відмітити, що найкращою торговою маркою визнана продукція «Київхліб», якій віддали перевагу споживачі з низьким та середнім рівнем доходу. Експерти надали перевагу торговій марці «Цар Хліб», а споживачі з високим рівнем доходу – ТМ «Рум'янець» (табл. 5).

Таблиця 5

Оцінка якості торгових марок хлібобулочних виробів за результатами рейтингового конкурсу "Фаворити Успіху" у 2019 році, бали

Торгова марка	Споживачі з низьким та середнім рівнем доходу	Споживачі з високим рівнем доходу	Експерт и	Комплексний рейтинг
1	2	3	4	5
Київхліб	5	4	4,38	5
Цар Хліб	2,92	3	5	4,14
Рум'янець	2,59	5	2,5	3,34
Куличі	3,62	2,00	1,88	2,86
Віденські булочки	2,44	3,00	1,25	2,28
Dan Cake	0,70	4,00	0,62	1,46
Хлібна хата	1,94	1,00	0,62	1,35
Vito grano	0,52	2,00	1,25	1,22
Harry's	0,39	2,00	1,25	1,16
Концерн Хлібпром	0,70	-	1,88	1,13
Ново-Баварський хлібзавод	0,91	1,00	0,62	0,89
Домашній хліб	1,98	-	-	0,87
Формула смаку	0,94	2,00	-	0,85
Булкін	1,09	1,00	-	0,70
Ольховий	0,25	-	1,25	0,66
Салтівський хлібзавод	1,36	-	-	0,60
Скиба	0,61	-	0,62	0,54
ТАК	0,08	1,00	0,62	0,53
УкрЕкоХліб	0,62	1,00	-	0,492
Урожай	1,12	-	-	0,491
Агробізнес	1,02	-	-	0,449
Теремно Хліб	0,80	-	-	0,351
Рома	0,76	-	-	0,333
Пава	0,60	-	-	0,265
Сумська паляниця	0,59	-	-	0,261
Житня сила	0,56	-	-	0,244
Просто добрий хліб	0,55	-	-	0,242

Пекарня «ДІК»	0,52	-	-	0,228
Міллівіль	0,39	-	-	0,171
Юніверсал	0,24	-	-	0,106
<i>Середній бал</i>	1,194	1,067	0,791	1,107

Джерело: дані відкритого рейтингу народних переваг "Фаворити успіху". URL: <https://favor.com.ua/>

Загалом якість української харчової продукції оцінено досить низько: для м'ясної продукції середній бал у 2019 році становить 1,747; для молочної – 0,647; для хлібопекарської – 1,107, при максимальному значенні у 5 балів і визначеному рівні конкурентоспроможності вищому за 3 бали. Крім того, вподобання до більшості м'ясної та молочної продукції досить мінливі, а місце у рейтингу може різко спадати або зростати з часом. Це залежить від реклами у ЗМІ, порад колег чи друзів, змін у цінах та доходах, появи нової продукції та безпосередньо від якості самої продукції.

Зазначимо, що активність вітчизняних підприємств з розроблення та впровадження систем управління якістю за останні роки значно зросла. Це обумовлено не тільки політикою якості, а й розумінням необхідності високого рівня управління виробництвом при входженні на міжнародний ринок та дотримання вимог європейського співтовариства і найближчих географічних сусідів щодо сталого розвитку економіки.

Просування харчової продукції на зарубіжні ринки, гідна конкуренція іноземним компаніям на українському ринку, потребуватимуть подальших заходів щодо гарантування безпечності харчової продукції у продовольчому ланцюгу. Вітчизняні реалії є такими, що українська база нормативних документів значною мірою гармонізована до вимог ЄС, проте практичне запровадження цих нормативних документів супроводжується численними відтермінуваннями, спрощеннями наведених у них вимог тощо.

Тому серед дієвих заходів щодо забезпечення належної якості харчових продуктів доцільно виділити:

- створення національних стандартів, які гармонізовані з міжнародними та європейськими, підтвердження відповідності і безпечності продукції, розроблення та введення в дію технічних регламентів;
- підвищення якості харчових продуктів відповідно до міжнародних вимог, посилення державного контролю за дотриманням нормативних документів;
- створення і впровадження органів, що забезпечують контроль виконання норм з безпечності харчових продуктів, а також долучення цих органів до спільної системи ЄС з гарантування безпечності харчових продуктів під егідою Європейського агентства з безпечності харчових продуктів – European Food Safety Authority (EFSA);
- запровадження ефективної системи збирання інформації про всі випадки харчових отруєнь та інших проблем з безпечністю продовольства, оперативного аналізу зазначеної інформації.

Висновки. Оцінка конкурентоспроможності за визначеними критеріями вказує на те, що молочна галузь потребує нарощення виробничої бази для належного внутрішнього та зовнішнього забезпечення споживчих потреб у продукції. Перспективами розвитку м'ясної та цукрової галузей є можливість підвищення експортного потенціалу.

Виявлено, що за критерієм якості м'ясна, молочна та хлібопекарська галузі мають низький рівень конкурентоспроможності. Водночас потенційно конкурентоспроможними торговими марками харчової продукції на внутрішньому ринку є: в хлібопекарській галузі – «Цар Хліб», ТМ «Рум'янець», «Київхліб»; в м'ясопереробній галузі – «Наша ряба» і «Епікур»; в молокопереробній галузі – «Яготинське» і «Волошкове поле».

Застосований методичний підхід дав можливість ідентифікувати напрями підвищення конкурентоспроможності в харчовій промисловості: забезпечення внутрішнього споживання та експорту власним виробництвом; забезпечення завантаженості виробничих потужностей шляхом стимулювання попиту на мікро- та

макрорівні; забезпечення якості продукції; зниження витрат виробництва та оптимізація структури собівартості.

Підтримання конкурентоспроможного рівня галузей харчової промисловості на внутрішньому та зовнішньому ринку, спрямованого на стратегічне забезпечення сталого розвитку економіки, потребує від виробників розширення асортименту продукції та постійного підвищення її якості, впровадження нових, ресурсозберігаючих технологій, забезпечення власного виробництва сировинними ресурсами. Основне навантаження в цьому напрямі нині лягає на великі агропродовольчі підприємства, які мають відповідні фінансові та кадрові ресурси, а також стратегічне бачення майбутнього вітчизняної економіки та свого місця у ньому.

Бібліографія

1. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь. 2017. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf.
2. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року. Розпорядження Кабінет Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 66-р. м. Київ. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>.
3. Петро Калита. Системний менеджмент для сталого розвитку: моделі та проблеми 2020. URL https://www.uaq.org.ua/docs/%D0%A1%D0%9C_261220.pdf
4. Зіновчук В. В., Николук О. М. Методика прийняття рішень в управлінні конкурентоспроможністю сільськогосподарського підприємства. Вісник ЖНАЕУ. 2016. № 2 (57), т. 2. С. 80–92.
5. Кропивко М.Ф. Підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості агропромислового виробництва на основі розвитку кластерних систем. Економіка АПК. 2013. № 3. С. 3–15.
6. Малік М.Й., Нужна О.А. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: моногр. Київ : ННЦ ІАЕ. 2007. 270 с.
7. Месель-Веселяк В.Я. Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України. Економіка АПК. 2007. №12. С. 8–14.
8. Рябоконт В.П., Кузубов О.О. Управління конкурентоспроможністю агропромислових підприємств. Економіка АПК. 2015. № 7. С. 85-93.
9. Саблук П.Т. Механізм формування виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції в ринкових умовах. Вісник ХНАУ, серія "Економіка АПК і природокористування". 2009. №13. С. 1-16.
10. Сичевський М.П., Коваленко О.В. Чинники інноваційної конкурентоспроможності харчової промисловості в контексті глобалізації. Економіка АПК. 2016. №11. С. 60–67.
11. Зінчук Т.О., Левківський Є.В. Корпоративна соціальна відповідальність вертикально інтегрованих структур аграрного бізнесу як умова сталого розвитку. Економіка АПК. 2019. № 1. С. 39-49.
12. Кісіль М. І., Гарбар В. В. Теоретичні та практичні аспекти формування стратегій сталого розвитку фермерських господарств. Економіка АПК. 2015. № 12. С. 35–43.
13. Лупенко Ю. О. Стан та перспективи сталого розвитку сільських територій. Економіка АПК. 2017. № 6. С. 7–10.
14. Малік М.Й., Хвесик М.А. Сталий розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування та еколого-безпечного агропромислового виробництва. Економіка АПК. 2010. № 5. С. 3-12.
15. Славов В.П., Коваленко О.В. Економіко-енергетична система сталого розвитку сільських територій. Вісн. аграр. науки. 2007. № 9. С. 68-71.

16. Хвесик М.А., Хвесик Ю.М. Сталий розвиток територій як основа стратегії розвитку аграрного сектору. Економіка АПК. 2013. № 1. С. 66–77.
17. Шубравська О.В. Чинники та індикатори сталого розвитку агросфери. Економіка АПК. 2005. №12. С. 15–20.
18. Відкритий рейтинг народних переваг "Фаворити успіху". Сервіс Favor. URL <https://favor.com.ua/>

References

1. Tsili Staloho Rozvytku: Ukrayina. Natsional'na dopovid'. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrayiny. [Sustainable Development Goals: Ukraine. National Report. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine]. (2017). URL http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf [in Ukrainian].
2. Pro skhvalennya Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi spryyannya rozvytku sotsial'no vidpovidal'noho biznesu v Ukrayini na period do 2030 roku. Rozporyadzhennya Kabinet Ministriv Ukrayiny vid 24 sichnya 2020 r. № 66-r. m. Kyiv. [On approval of the Concept for the implementation of state policy in the field of promoting the development of socially responsible business in Ukraine for the period up to 2030. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of January 24, 2020 № 66-r. m. Kyiv]. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
3. Kalyta. P. Systemnyy menedzhment dlya staloho rozvytku: modeli ta problemy 2020. [System management for sustainable development: models and problems 2020]. URL https://www.uaq.org.ua/docs/%D0%A1%D0%9C_261220.pdf [in Ukrainian].
4. Zinovchuk V., Nykolyuk O. (2016). Metodyka pryynyattya rishen' v upravlinni konkurentospromozhnistyu sil's'kohospodars'koho pidpryyemstva. [Methods of decision making in managing the competitiveness of an agricultural enterprise]. Visnyk ZHNAEU. [Bulletin of ZhNAEU]. № 2 (57), vol. 2. pp. 80–92. [in Ukrainian].
5. Kropyvko M. (2013). Pidvyshchennya konkurentospromozhnosti ta sotsial'noyi spryamovanosti ahropromysloвого виробництва na osnovi rozvytku klasternykh system. [Improving the competitiveness and social orientation of agro-industrial production based on the development of cluster systems]. Ekonomika APK. [Economics of agro-industrial complex]. № 3. P. 3–15. [in Ukrainian].
6. Malik M., Nuzhna O. (2007). Konkurentospromozhnist' ahrarnykh pidpryyemstv: metodolohiya i mekhanizmy: monohr. [Competitiveness of agrarian enterprises: methodology and mechanisms: monograph.]. Kyiv. NSC IAE. 270 p. [in Ukrainian].
7. Mesel'-Veselyak V. (2007). Pidvyshchennya konkurentospromozhnosti ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrayiny. [Improving the competitiveness of the agricultural sector of Ukraine's economy]. Ekonomika APK. [Economics of agro-industrial complex]. №12. pp. 8–14. [in Ukrainian].
8. Ryabokon' V., Kuzubov O. (2015). Upravlinnya konkurentospromozhnistyu ahropromyslovykh pidpryyemstv. [Management of competitiveness of agro-industrial enterprises]. Ekonomika APK. [Economics of agro-industrial complex]. № 7. P. 85–93. [in Ukrainian].
9. Sabluk P. (2009). Mekhanizm formuvannya vyrobnytstva konkurentospromozhnoyi sil's'kohospodars'koyi produktsiyi v rynkovykh umovakh. [The mechanism of formation of production of competitive agricultural products in market conditions]. Visnyk KHNAU, seriya "Ekonomika APK i pryrodokorystuvannya" [Bulletin of KhNAU, series "Economics of agro-industrial complex and nature management"]. №13. P. 1-16. [in Ukrainian].
10. Sychevs'kyi M., Kovalenko O. (2016). Chynnyky innovatsiynoyi konkurentospromozhnosti kharchovoyi promyslovosti v konteksti hlobalizatsiyi. [Factors of innovative competitiveness of the food industry in the context of globalization]. Ekonomika APK. [Economics of agro-industrial complex]. №11. P. 60–67. [in Ukrainian].

11. Zinchuk T., Levkivs'kyi YE. (2019). Korporatyvna sotsial'na vidpovidal'nist' vertykal'no integrovanykh struktur ahrarnoho biznesu yak umova staloho rozvytku. [Corporate social responsibility of vertically integrated structures of agrarian business as a condition of sustainable development]. *Ekonomika APK*. [Economics of agro-industrial complex]. № 1. P. 39-49. [in Ukrainian].
12. Kisil' M., Harbar V. (2015). Teoretychni ta praktychni aspekty formuvannya stratehiy staloho rozvytku fermers'kykh hospodarstv. [Theoretical and practical aspects of formation of strategies of sustainable development of farms]. *Ekonomika APK*. [Economics of agro-industrial complex]. № 12. P. 35–43. [in Ukrainian].
13. Lupenko YU. (2017). Stan ta perspektyvy staloho rozvytku sil's'kykh terytoriy. [State and prospects of sustainable development of rural]. *Ekonomika APK*. [Economics of agro-industrial complex]. № 6. P. 7–10. [in Ukrainian].
14. Malik M., Khvesyk M. (2010). Stalyy rozvytok sil's'kykh terytoriy na zasadakh rehional'noho pryrodokorystuvannya ta ekoloho-bezpechnoho ahropromyslovoho vyrobnytstva. [Sustainable development of rural areas on the basis of regional nature management and ecological and safe agro-industrial production]. *Ekonomika APK*. [Economics of agro-industrial complex]. № 5. P. 3-12. [in Ukrainian].
15. Slavov V., Kovalenko O. (2007). Ekonomiko-enerhetychna systema staloho rozvytku sil's'kykh terytoriy. [Economic and energy system of sustainable development of rural areas]. *Visnyk ahrarnoyi nauky*. [Agricultural Science Bulletin]. № 9. P. 68-71. [in Ukrainian].
16. Khvesyk M., Khvesyk YU. (2013). Stalyy rozvytok terytoriy yak osnova stratehiyi rozvytku ahrarnoho sektoru. [Sustainable development of territories as a basis of strategy of development of agricultural sector]. *Ekonomika APK*. [Economics of agro-industrial complex]. № 1. P. 66–77. [in Ukrainian].
17. Shubrav's'ka O. (2005). Chynnyky ta indykatory staloho rozvytku ahrosfery. [Factors and indicators of sustainable development of the agrosphere]. *Ekonomika APK*. [Economics of agro-industrial complex]. №12. P. 15–20. [in Ukrainian].
18. Vidkrytyy reytny narodnykh perevah "Favority uspikhu". Servis Favor. [Open rating of people's preferences "Favorites of Success". Favor service]. URL <https://favor.com.ua/> [in Russian].